

מדינה שאיבדה את דרכה – מדריך לבחור הישראלי

דן בן-דוד

בעוד מספר ימים, ישראל הולכת לבחירות. בהמשך מובא מדריך גרפי שצריך לעניין כל אזרח ללא קשר להשקפת עולם ימנית, שמאלנית, דתית, חילונית, יהודית או ערבית.

בעולם מודרני מוצף בנתונים, קשה לבהדיל בין טפל ועיקר. המדריך מביא את תמונת מצב המתמקדת בשורש האתגרים החברתיים-כלכליים ומראה היכן היינו בעשורים הקודמים, היכן אנו ניצבים היום ולאן אנו הולכים. התוואים ארוכי הטווח – המדהימים במידת יציבותם – מבהירים את עומק התהום שלכיוונו אנחנו מתקרבים, ומה יקרה אם לא נתעשת מבעוד מועד.

למרות מצב כלכלי יחסית טוב בשנים האחרונות, מדובר בנווה מדבר המספק הזדמנות יוצאת דופן לשינוי כיוון עבור מדינה הנמצאת עתה על מסלול ישיר אל התהום. חשוב להדגיש: התוואים הנוכחיים אינם חקוקים בסלע. הם נוצרו על ידי הנבחרים שלנו, והם יכולים להשתנות – עדיין, אך לא לנצח. הכל תלוי בעדיפויות הלאומיות, אותן עדיפויות הבאות לידי ביטוי בהצבעות שלנו ביום הבחור. זו האחראיות שלנו, לפני שיהיה מאוחר מדי, לשנות את השיח הציבורי ולתבוע מהמועמדים להתמקד בבעיות השורש ארוכות הטווח של מדינת ישראל.

היכן היינו?

בשנות השבעים ישראל שינתה את העדיפויות הלאומיות שלה בתחומי היסוד – ועמן השתנו התוואים ארוכי הטווח. בתחילת דרכה, זו היתה מדינה עניה, מוצפת עולים שהגיעו עם רק הבגדים על גבם. המדינה עברה תקופת צנע ומלחמות קיום. אך למרות דלות המשאבים, מצא דור המייסדים את הדרך לבנות לא רק ישובים וכבישים, אלא גם – למשל – אוניברסיטאות ובתי חולים.

עד אמצע שנות השבעים, הוקמו בתי חולים מצפת ועד אילת, ומספר המיטות בהם הצליח להדביק את הגידול המהיר באוכלוסייה. עד אמצע שנות ה-70 קמו בישראל שבע אוניברסיטאות מחקר, ומספר אנשי הסגל הבכיר בארץ, יחסית לגודל האוכלוסייה, התקרב לרמות אמריקניות.

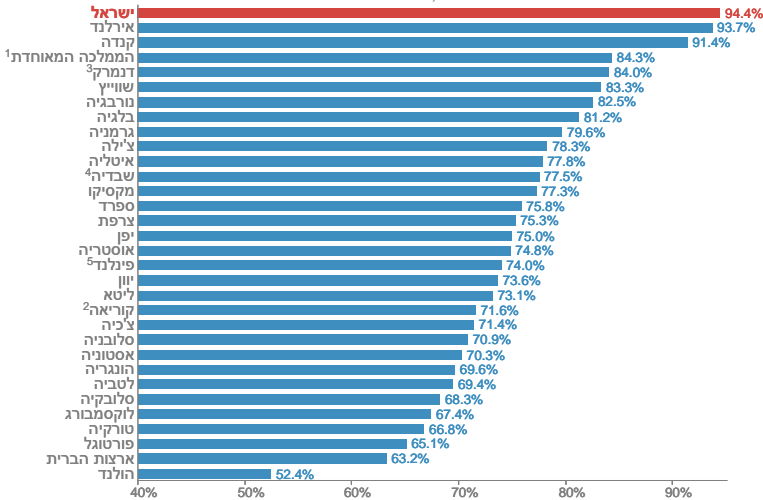
(המשך בעמוד הבא)

הוזנחה מערכת הבריאות

מספר המיטות לנפש נמצא בנפילה חופשית מאז אמצע שנות השבעים. היום יש לבתי החולים בארץ את שיעורי התפוסה הגבוהים ביותר ב-OECD.

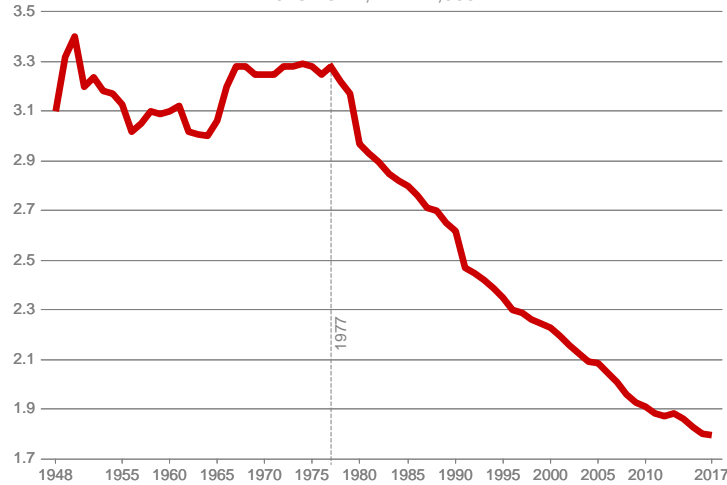
שיעורי תפוסה בבתי החולים

כאחוז מכלל המיטות, ממוצעים עבור 2012-2016

מיטות טיפוליות בבתי חולים

לכל 1,000 נפשות, 1948-2017

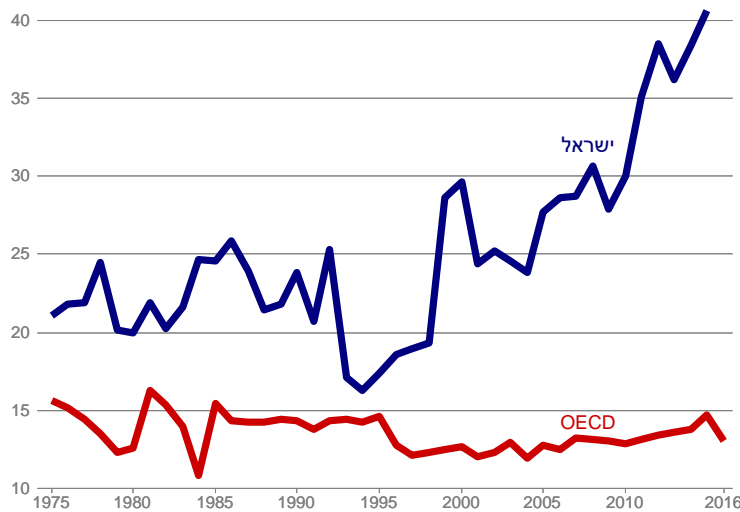

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומשרד הבריאות

להזנחה המתמדת של מערכת הבריאות יש מחיר. דילול המשאבים וכוח האדם לא גורמים רק לתורים ארוכים, לצפיפות, לסבל ולאלימות מצד מטופלים אלא גם לעליה בשיעורי התמותה כתוצאה ממחלות זיהומיות: בשני העשורים האחרונים הוכפל שיעור התמותה הזו.

תמותה ממחלות זיהומיות

לכל 100,000 תושבים, 1975-2016

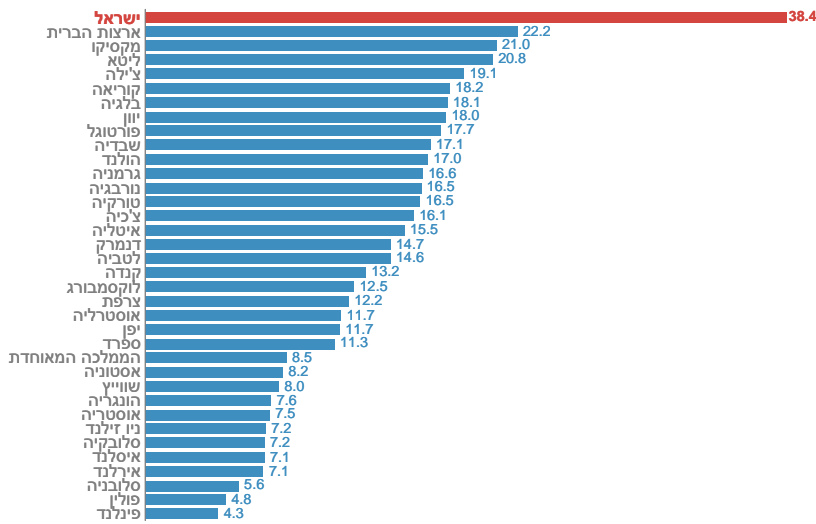

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: OECD

* מתאם לפי היחס בין האוכלוסייה המנומלת לבין האוכלוסייה בפועל

תמותה ממחלות זיהומיות

לכל 100,000 תושבים, ממוצעים עבור 2013-2016

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים: OECD

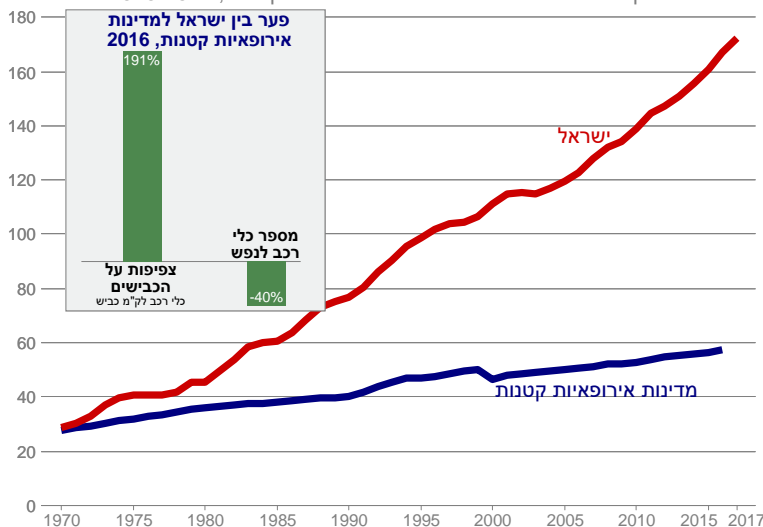
* מותאם לפי היחס בין האוכלוסייה
המגורמלת לבין האוכלוסייה בפועל

הזינוק הרב-עשורי בשיעורי התמותה ממחלות זיהומיות מציב את ישראל לבדה בצמרת מדינות ה-OECD, עם 73% יותר מתים (כאחוז מהאוכלוסייה) בהשוואה לארה"ב, הניצבת במקום השני. מספר המתים ממחלות זיהומיות מדי שנה הינו מכפיל דו-ספרתי של מספר ההרוגים בתאונות דרכים בארץ.

הוזנחה תשתית התחבורה

צפיפות על הכבישים

רכבים לקילומטר כביש בישראל ובמדינות אירופאיות קטנות*, 1970-2017

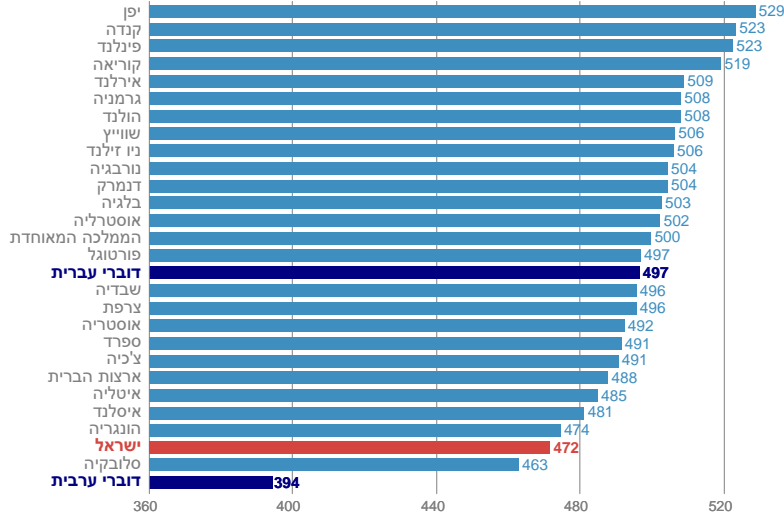
מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל אביב
נתונים מהלמ"ס, ה-OECD, הבנק העולמי ו- Ingram and Liu (1999)

* בלגיה, דנמרק, הולנד ושווייץ

הוזנחה מערכת החינוך

רמה כללית של החינוך בעולם המפותח

ממוצעים ארציים ב-25 מדינות OECD ובישראל במבחני PISA 2015*
 ישראל, לא כולל חרדים

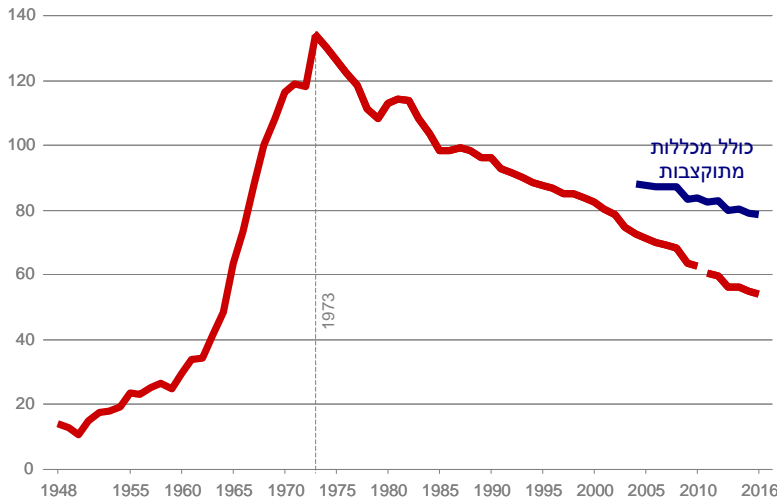
מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
 נתונים מ-PISA והרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך

* ממוצע ארצי במבחנים במתמטיקה, מדע וקריאה

הישגי ילדי ישראל בתחומי היסוד נמצאים בתחתית העולם המפותח, וזאת גם בלי שנלקחים בחשבון התלמידים החרדים, שאינם לומדים את מקצועות הליבה ואינם נבחנים במבחנים הבינלאומיים. הישגי הילדים הערבים הישראלים נמצאים מתחת למדינות עולם שלישי. הגרף מעניק הצצה אל העתיד מכיוון שלכשיגדלו הילדים מהמדינות השונות, הם יצטרכו להתחרות ביניהם בשוק העולמי. מההגרף ניתן לראות כיצד אותן מדינות מכינות את ילדיהם היום לעתיד המתקרב.

סגל באוניברסיטאות ישראליות*

סגל בכיר לכל 100,000 נפשות, 1948-2016

מקור: דן בן-דוד, "ניקוי ראש: בריחת מוחות אקדמאיים מישראל", 2008 (מעודכן)
 עיבוד נתונים של הלמ"ס ושל ות"ת.

* סגל בכיר כולל פרופסורים מן המניין, פרופסורים חבר, מרצים בכירים ומרצים. בסיס הנתונים השנתה ב-2011.

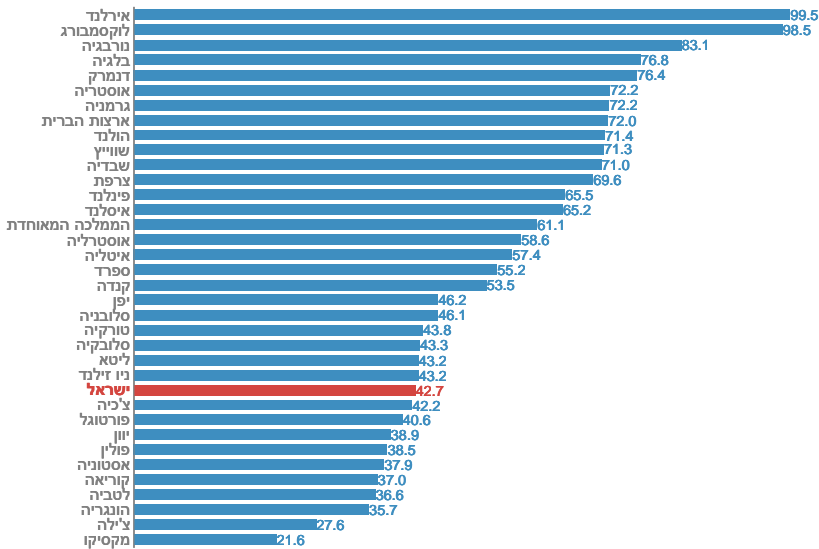
הוזנחה מעטפת הידע

מאמצע שנות השבעים, אוכלוסית ישראל יותר מהכפילה את עצמה. אנחנו עשירים במידה ניכרת מדור המייסדים (התוצר לנפש יותר מהכפיל את עצמו מאז שנות השבעים). אך העדיפויות הלאומיות השתנו. לא בנינו עוד טכניון, לא הקמנו עוד אוניברסיטה עברית או עוד אוניברסיטת תל אביב. היום, מספר החוקרים האוניברסיטאים – יחסית לגודל האוכלוסיה – נמוך בכ-60% ממספרם במדינה העניה הרבה יותר של שנות השבעים.

תוצאות ההזנחה

פריון עבודה ב-2017

תמ"ג לשעת עבודה ב-36 מדינות OECD

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב נתונים מה-OECD

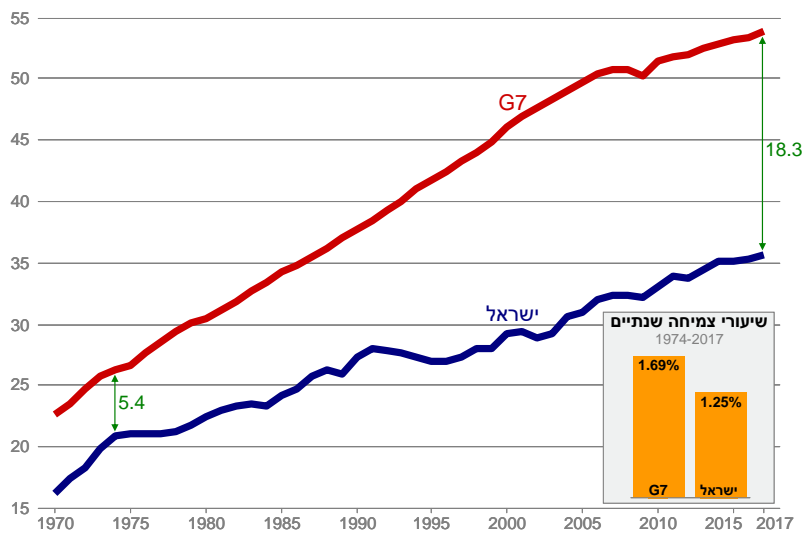
* בדולרים שוטפים לפי יחס כח קניה.

כאשר תשתית התחבורה הינה מהמוזנחות בעולם המפותח ורמת החינוך נמצאת בתחתית העולם המפותח, אין זה מפתיע שפריון העבודה בישראל נמוך מזה של מרבית מדינות ה-OECD.

פריון העבודה הוא גורם מפתח בקביעת הכנסה: אם הכמות הממוצעת המיוצרת בשעה על ידי ישראלי נמוכה, הרי שהשכר הממוצע לשעה שיקבל אותו עובד יהיה נמוך אף הוא.

פריון עבודה, 1970-2017

תמ"ג לשעת עבודה*

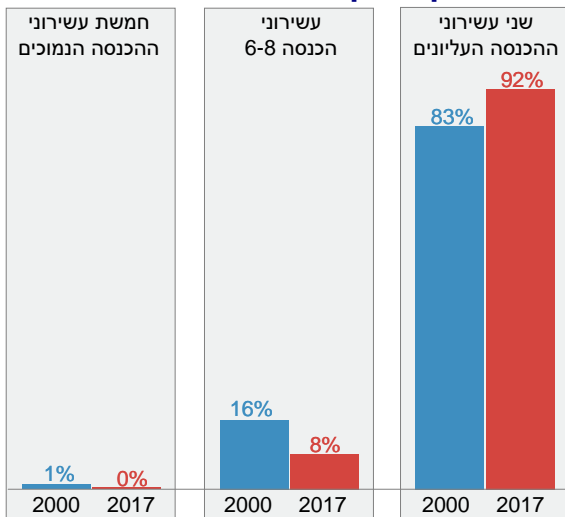
מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב עיבוד נתונים מה-OECD, הלמ"ס ובנק ישראל

* בדולרים של 2010 לפי יחס כח קניה.

פריון העבודה בישראל אינו רק נמוך. הוא נסוג יותר ויותר – במונחים יחסיים – לעומת פריון העבודה במדינות המובילות. מאז אמצע שנות השבעים הפער בין מדינות ה-G7 לבין ישראל גדל ביותר מפי שלושה. התוואי של ארבעת העשורים האחרונים לא יהיה בר קיימא במשך ארבעת העשורים הבאים – עם כל המשתמע מכך לגבי עתידה של ישראל.

ככל שגדל הפער בין מה שישראלים מיומנים ומשכילים יכולים להשתכר בחו"ל לבין מה שהם מקבלים בארץ, כך היכולת של החברה הישראלית לשמר אותם בארץ קטנה והולכת. עם הזמן יהיה זה יותר ויותר קל – במיוחד עבור צעירים משכילים ומיומנים – להחליט בין לעזוב את הארץ או להישאר ולהשתכר מתחת לפוטנציאל שלהם. החלטת תהיה קלה עוד יותר כשיקחו בחשבון שכתפיים הולכות ופוחות יצטרכו לשאת בנטל – ממסים ועד מילואים – שיגדל וילך.

חלקם של עשירוני הכנסה בסך התקבולים ממש הכנסה

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים ממשרד האוצר

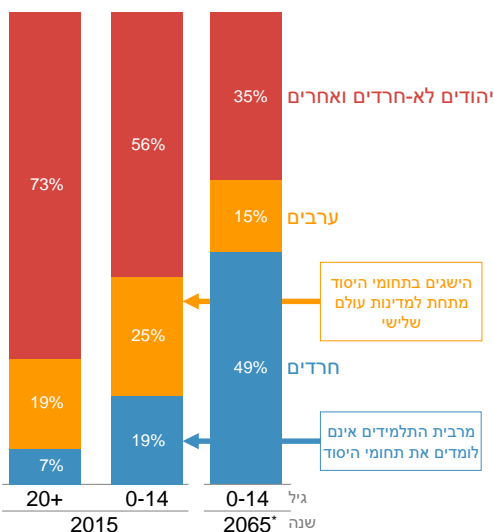
כבר היום, ההכנסה של מחצית מאוכלוסית המדינה נמוכה כל כך, עד שהם אינם משלמים מס הכנסה כלל. 92% מסך תקבולי המדינה ממש ההכנסה באים מ-20% מהאוכלוסיה בלבד – עליה מ-83% ב-2000.

אם זהו המצב הנוכחי, מה יקרה כאשר תלמידי כיתה א' היום יגיעו לגיל העבודה? בידי כמה מהם יהיו הכלים לעבוד במשק מודרני, וכמה מהם יזדקקו לסיוע על מנת לשרוד? כשאין הנהגה מדינית שמבינה ומגלה עניין בטיפול שורש המחייב שינוי כיוון, כמה מהצעירים המשכילים ישארו בארץ כדי לשאת בנטל המס שיגדל בהתמדה כתוצאה מצרכים גוברים והולכים לצד שיעור קטן יותר של משלמי מסים?

העתיד – אם לא נתעשת

השינויים הדמוגרפיים בישראל

כל מגזר כאחוז מהסה"כ

מקור: דן בן-דוד, מוסד שורש ואוניברסיטת תל-אביב
נתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

* תחזית אמצע

מה שמכריע בחירות בישראל הוא הבטחון הלאומי – אבל בטחון לאומי אינו רק מטוסים וטנקים אלא היכולת לתחזק צבא של עולם ראשון.

כמחצית מהילדים בארץ היום מקבלים חינוך ברמה של עולם שלישי, והם שייכים לחלקי האוכלוסיה הגדלים הכי מהר. חינוך של עולם שלישי יוביל למשק של עולם שלישי. אך משק של עולם שלישי לא יוכל לתמוך בצבא של עולם ראשון – עם כל המשתמע מכך על יכולתה העתידית של ישראל לשרוד באזור האלים והמסוכן על פני כדור הארץ.

ישראל נמצאת בצומת דרכים בן-גוריונית. העדיפויות הלאומיות שיתקבלו בשנים הקרובות, לפני שהמדינה עוברת את נקודת האל-חזור הדמוגרפית-דמוקרטית, יקבעו אם היא תהיה או לא תהיה בעוד שניים-שלושה דורות.